

‘De Bedrukte Moeder Gods van Varsseveld’ (1)

In ’t schip van de Varsseveldse Laurentiuskerk zijn paalsporen van ongeveer 1050 aangetroffen. Men kan de stichting van de parochie tussen 1050 - 1100 stellen. De parochie omvatte; Varsseveld, Westendorp, Heelweg, Binnenheurne, Sinderen, Groot Breedenbroek en Silvolde. Silvolde en de Paasberg vormden het meest westerlijke deel van de parochie en ’t bisdom Münster. Westelijk van de Paasberg lag de grens met het kerspel Etten dat tot ’t bisdom Utrecht behoorde. Van een parochie Terborg was nog geen sprake. Terborg, bij de borg van de heren Wisch onstond omstreeks 1200 en de parochie in 1382 als afsplitsing van de St. Martinusparochie van Etten.

We maken een sprong van twee-en-een halve eeuw en schrijven 1500. Varsseveld heeft al 400 à 450 jaar haar parochie, Silvolde ongeveer 250 jaar. Voor Varsseveld is de Laurentiuskerk nog steeds ’t belangrijkste centrum van ’t kerkelijk leven, dit met de Antoniuskapel te Sinderen als goede tweede. Het kerkelijk leven staat in alle tijden steeds onder druk van ’t menselijk tekort in eigen boezem en van allerlei invloeden van buiten. Zo ook in de Middeleeuwen. Het Kerkvolk kon nog niet lezen. De kerkleiding appeleerde op het gevoel voor schoonheid, de Gotiek in de kerkenbouw gaf daartoe goede mogelijkheden. De hoge, spitse gewelven en ramen, in zowel ’t koor als ’t schip van de kerken, moesten de kerkgangers uitnodigen de harten naar boven te heffen. Daarnaast werden op de wanden fresco’s, diverse heiligen voorstellend, aangebracht. Ook werden vele schone heiligenbeelden en kruiswegstatie beelden in de kerken gedragen. De beelden en fresco’s waren de boeken der leken, moesten de leken de Schriften verbeelden. Er ontstonden dan ook veel steenhouwers-en beeldsnijderswerkplaatsen.

Hoogstwaarschijnlijk is de Laurentiuskerk van Varsseveld omstreeks 1480 door koop of schenking in het bezit gekomen van een Marianum. Een Marianum is een samenspel van twee met de rugzijden tegen elkaar geplaatste beelden van Maria met het Kindje Jezus. De beelden tonen ons de Moeder des Heren – op de maan staande – met het Kindje Jezus in de armen, het geheel omgeven door een stralenkrans of mandorla. ’t Is de kunstzinnige verbeelding van hoofdstuk 12 vers 1 van de Openbaring van Johannes: ‘En er verscheen een groot teken aan de hemel: een Vrouw, bekleed met de zon, de maan onder haar voeten en op haar hoofd een kroon van twaalf sterren.’ Het Marianum werd aan de triomfboog – op de grens van ’t koor en ’t schip – gehangen, zodat het vanaf alle plaatsen in de kerk goed te zien was. Waarschijnlijk is ‘De Moeder Gods van Varsseveld’ met diverse versierselen omhangen geweest. Dat valt namelijk te concluderen uit een aantal processtukken uit ’t jaar 1549.

Omstreeks 1950 ontdekte de heer Joop Breukelaar uit Varsseveld deze stukken in het Rijksarchief te Arnhem. In een vorig verhaal werd er al over verteld. Die kerkdief zou de kerk van Varsseveld geen schade meer berokkenen. Maar de kerken waren niet uit de gevarenzone. ’t Kerkvolk maakte er vaak maar wat van en de pastoors hielden er niet zelden een volledig gezin op na. Ook op theologisch gebied was er ’t een en ander aan de hand. De monnik Maarten Luther verzette zich tegen de aflaathandel en andere misstanden. In 1517 spijkerde Luther z’n 95 stellingen tegen de officiële kerk op de deur van de slotkapel te Wittenberg. Die daad zou grote gevolgen hebben. Omstreeks 1560 bestonden er in de Nederlanden al diverse Lutherse kerken; ook in deze streken kon men Lutherse preken beluisteren. Na Luther volgde Calvijn. In ons land nam de Calvinistische kerk de naam Nederduits Gerformeerde Kerk aan. De Heidelbergse Catechismus (1563) fulmineerde tegen de heiligenbeelden.

Heidelbergse Catechismus vraag en antwoord 98: 'Maar zoude men de beelden in de kerken als boeken der leken niet mogen dulden? Neen; want wij moeten niet wijzer zijn dan God, de welke zijne christenen niet door stomme onderwezen hebben.' Na zo'n taal was 't ook niet zo verwonderlijk dat 't volk vervolgens aan het 'beeldenstormen' ging. In 1598 riep de classis de pastoors uit deze omgeving op om naar Zutphen te komen voor het afleggen van een soort examen in de nieuwe leer. Er werden hen twee vragen gesteld: 1. Bent U bereid over te gaan naar de nieuwe leer? Bent U bereid met uw levensgezellin te trouwen? Voor de pastoors die 't eigenlijk al lang met Luther en Calvijn eens waren, waren dit geen moeilijke vragen. De pastoor van Terborg vroeg nog een paar dagen bedenktijd, maar die van Winterswijk, Aalten, Silvolde, Varsseveld en Hummelo zeiden al direct ja. De makke schapen onder de pastoors, gingen als predikanten weer naar huis, trouwden met hun concubines en begonnen aan de omvorming van hun parochie tot een Nederduits Gerformeerde gemeente. De Reformatie verliep in die plaatsen bijna geruisloos. Van Varsseveld wordt altijd verteld dat de pastoor op een bepaald zondagmorgen nog een Heilige Mis opdroeg ... en aan 't begin van de middagdienst verklaarde naar de 'nieuwe leer' te zijn overgegaan.

't Verhaal komt B.J. Dorrestijn voormalig archivaris van de gemeente Wisch beetje wonderlijk voor. 't Lijkt hem waarschijnlijker dat de pastoor op de zondagmorgen na z'n bezoek aan de classis, z'n overgang naar de nieuwe leer aan de kerkgangers heeft meegedeeld. De Varssevelders toonden zich vervolgens bijzonder volgzzaam, want ze gingen bijna allemaal met 'meneer pastoor' mee naar de nieuwe leer over. Volgens de overlevering bleven alleen de kapelaan en enkele boerenfamilies de moederkerk trouw. De Laurentiusparochie en de Laurentiuskerk van Varsseveld overgegaan naar de Reformatie, maar dan was de Moeder Gods van Varsseveld in groot gevaar! Maar nee, 't viel wel mee, de Varssevelders waren niet van die fanatieke beeldenstormers! In 1608 moest de classis hen nog vragen de beelden en de altaren uit de kerk te verwijderen. Zou er nog een keer iets van in de Varsseveldse bodem terug gevonden worden? Over De Moeder Gods doen enkele verhalen de ronde. Volgens 't eerste is 't beeld in de tijd van 'de overgang' van de pastoor, uit de kerk geworpen, waarna de kapelaan het in de schuur op de boerderij Harterink in veiligheid bracht en nadien in de Antoniuskapel op Sinderen. Het tweede hoort u op Sinderen bij de Antoniuskapel.

Vrij naar: De Parochies Varsseveld en Silvolde en de Bedrukte Moeder Gods van Varsseveld door Bernhard. J. Dorrestijn (ADW nr. 117- december 2004)